

Přehled vývoje evropské hudby

600 - 1600

Křesťanská hudba před rokem 600 n.l. navazovala na starší Egyptskou a orientální. Vývoj pozdější evropské hudby se opíral o vyspělejší křesťanský zpěv, který kolem roku 600 reformoval papež Řehoř Veliký, po němž se tento zpěv nazývá Gregoriánský chorál. Papež Řehoř Veliký není autorem uvedených písní. Jen vybral ze stávajících písní ty, které se v liturgii mají používat.

<https://www.youtube.com/watch?v=0G2j5qktpE4&list=PLjZLyioqJjMqH0q4ilyXmtP4jqVXWIXiN>

Všimněte si zde zvláštní notace na pouhých čtyřech linkách, která jen přibližně definuje výšky a délky tónů.

Další vývoj evropské hudby se pak dělí na dvě rozsáhlá období (600 – 1600)

1. Jednohlasý chorál (600 – 950)
2. Raný vícehlas (950 – 1300)
3. Vyspělý vícehlas (1300 – 1600)

Letopočty jsou přibližné, během rozvoje vícehlasu vznikaly i nové formy jednohlasu – např. *rytířský zpěv* (cca 1100 – 1350).

<https://www.youtube.com/watch?v=yzXv7I-Zav8>

Walter von der Vogelweide (Minnesänger)

Produkce potulných pěvců (Minnesänggrů) bývá někdy přirovnávána k dnešní populární hudbě.

Období raného vícehlasu se nazývá *ars antiqua* (staré umění)

https://www.youtube.com/watch?v=5e9m9k_ZHEo

Leonin: organum duplum

U této ukázky si všimněte, že slyšíte dva hlasy (proto organum **duplum**). Jeden je pohyblivější, druhý statický (dlouhé tóny).

Vícehlas se po roce 1300 dále rozvíjí a bývá označován jako *ars nova*.

<https://www.youtube.com/watch?v=7-jXHNTdQm0&index=4&list=PLoNqS6OJ5iuU6OHjSbH4dVbzUSiG9VyqX>

Philippe de Vitry (Motet)

Všimněte si, že hlasů přibývá a ve své pohyblivosti a „melodičnosti“ jsou stále rovnoprávnější.

<https://www.youtube.com/watch?v=R9tcg1VfKPs>

Johannes Ockeghem - Déploration sur la mort de Binchois (Představitel Nizozemské školy)

(Déploration = vyjádření smutku v lit. nebo hudbě)

V 16. století dozrává nový styl hudební řeči – *harmonickomelodický styl*. Polyfonně vedené hlasy se začínají dělit na hlavní linii, která je ostatními hlasy doprovázena, objevují se první akordy, následně dochází k doprovodu melodie pomocí akordů – k harmonizaci melodie. Harmonickomelodický sloh má původ v Itálii – vznikl pronikáním lidové hudby do hudby umělé a působením umělecké skupiny působící ve Florencii – tzv. *florentské cameraty*. Jedním z hlavních cílů bylo obnovit v hudbě srozumitelnost zpívaného slova. Uvedené principy se uplatnily v písních a posléze v prvních operách.

<https://www.youtube.com/watch?v=v9eaL3jy4nc>

Alme luci beate - Giulio Caccini

Krásná jednohlasá melodie doprovázená akordy na loutnu. Za povšimnutí stojí bohaté a velmi virtuózní zdobení melodie.

Kolem roku 1600 začínají dur a moll tóniny vytlačovat staré církevní mody, začíná se důsledně diferencovat instrumentální a vokální sloh – zejména se začíná přesně určovat obsazení instrumentálních souborů.

1600 – dnešek

Druhé období vývoje evropské hudby lze přibližně časově rozdělit:

Baroko (1600 – 1750)

Klasicismus (1750 – 1820)

Romantismus (1820 – 1900)

Styly první poloviny 20. století

Styly druhé poloviny 20. století

Baroko

Provozování umělé hudby bylo v tomto období v rukou šlechty a církve. Jen pomalu do této oblasti pronikají jiné stavy: 1637 bylo otevřeno první veřejné divadlo v Benátkách. Uměleckou hudbu tak bylo možné slyšet i jinde než při bohoslužbách a na šlechtických panstvích.

Baroko přineslo nové formy:

Opera

Zpočátku řada oddělených aktů, které se dělily na řadu samostatných čísel (árie, recitativy, sbory, tance...) Opera mívala nějaké „téma“, ale neměla souvislý děj.

Prvním velkým mistrem **opery** byl **Claudio Monteverdi** (1567 – 1643)

<https://www.youtube.com/watch?v=u0qkP1kvEdQ>

Orfeo (1607)

V krátké ukázce je patrné, že rytmus melodie je v souladu s dikcí jazyka, dochází k pravidelnému opakování jednotlivých motivů a hudba je tak snadno srozumitelná i dnešnímu posluchači.

Jean Baptiste Lully (1632 - 1687) nejvýznamnější opera Armide

<https://www.youtube.com/watch?v=ZOI--uX2oRs>

opera **Armide**

Naléhavě doporučuji k poslechu. Jedná se o jedno z nekrásnějších děl své doby. Poslechněte si milostný duet Armidy a Renauda. Nejlépe od začátku do stopáže 8:30. Nejdříve každý zpívá zvlášť v pochybách o budoucnosti, pak se obě melodické linie spojí ve chvíli, kdy ani jeden nepochybuje více o tom, že jejich láska vše překoná.

G.F. Händel (1685 – 1759) - opera Xerxes, árie Ombra Mai Fu

<https://www.youtube.com/watch?v=OdeOyrLHdSg>

Typický příklad schopnosti Händla složit líbivou, a přitom ani odborníka neurážející melodii, což je jedním z hlavních důvodů dobového úspěchu jeho oper.

Triová sonáta

Základem komorní hudby v baroku je triová sonáta. Ač se jmenuje „triová“, interpretují ji čtyři hráči. „Trio“ tvoří dva hráči na melodické nástroje (zde housle a viola) a hráč na cemballo. Čtvrtým hráčem je nejčastěji violoncellista, který zdvojuje basovou linii v cemballu.

<https://www.youtube.com/watch?v=UkH4T7wJ6vE>

Georg Philipp Telemann (1681 – 1767) Triová sonáta h moll

Všimněte si typického prvku barokní hudby tzv. imitace. Jeden hráč jakoby napodobuje to, co hraje ten druhý s určitým zpožděním.

Concerto grosso

Orchestr je v tomto případě rozdělen na dvě nestejně skupiny (concertino a tutti). Concertino tvoří menší skupina sólových hráčů a tutti tvoří tzv. komorní orchestr (všechny smyčcové nástroje). Dochází tak ke vzniku působivého barevného kontrastu na přelomu ploch, kde hrají jen sólisté, jen orchestr nebo obě skupiny dohromady.

<https://www.youtube.com/watch?v=V7oujd9djk>

J.S. Bach Braniborský koncert č. 5 D dur

Poslechněte si první větu (do stopáže 9:10). Sólové nástroje jsou zde zastoupeny houslistou, flétnistou a trochu netradičně cembalistou, který má v partu velmi působivou virtuózní sólovou kadenci (těsně před koncem věty).

Instrumentální koncert

Objevují se první instrumentální koncerty. Jedná se o skladby pro nejčastěji jednoho sólového hráče a doprovodný orchestr.

Antonio Vivaldi, cyklus houslových koncertů **Čtvero ročních dob**

<https://www.youtube.com/watch?v=5v2ZGkOT43Q>

Fuga

https://www.youtube.com/watch?v=6clTa8_QYQE

J.S.Bach Fuga g moll (varhany)

U fugy dochází k postupnému nástupu hlasů se stejným tématem v hlavní tónině a v tónině dominantní. V tomto případě nastupují celkem 4 hlasy – poslední v pedálu nástroje. Téma se dále zpracovává, tedy opakuje v drobných úpravách a různých tóninách, v závěru pak zazní naposledy v hlavní tónině.

Mše

Vznikají rozsáhlé skladby, která již většinou nejsou určeny k liturgickým účelům, ale ke koncertnímu provedení. Jednou z nejvýznamnějších děl tohoto žánru je následující skladba.

<https://www.youtube.com/watch?v=IGAAaTXMfg6g>

J.S. Bach Mše h moll

Poslechněte si nesmírně efektní část **Cum Sancto Spiritu**, která je koncipována podobně jako fuga. V ukázce si můžete všimnout použití dobových nástrojů (dřevěné příčné flétny, trubky bez ventilů) a altový part je zpíván mužem, tzv. kontratenorem, což ve své době bylo obvyklé. Pozor, nejedná se o kastráta, ale kompletního muže, zpívajícího tzv. falsetem.

Oratorium

Oratorium je forma podobná opeře, ale neprovádí se scénicky (žádné kostýmy, žádné kulisy, žádná herecká akce), námět je většinou liturgický a děj „dopředu“ posouvá mluvené slovo (vypravěč).

Georg Friedrich Händel (1685 – 1759)

<https://www.youtube.com/watch?v=usfiAsWR4qU>

Mesiáš

Slavná (obecně známá) sborová část oratoria.

Klasicismus (1750 – 1820)

Odklon od náboženství, návrat k prostotě. Klasicismus ztrácí zájem o složitou polyfonii (předivo samostatných hlasů), vyznačuje se zejména jasnou a zřetelně členěnou melodikou a přehlednou stavbou skladeb.

Objevuje se v pravém slova smyslu tematický kontrast – dvě i více melodických myšlenek v jedné skladbě, které lze navzájem sluchově snadno odlišit – vzniká sonátová forma, která je

součástí nově vzniklé cyklické formy zvané **symfonie**. Symfonie je následníkem concerta grossa. Na vzniku této formy se podílel v Mannheimu **Jan Václav Stamic** (1717 – 1757).

Sonátová forma se stává nedílnou součástí nejen symfonie, ale také sonáty, instrumentálního koncertu, smyčcového kvarteta. Častou klasicistní formou jsou i variace – buď jako samostatná skladba nebo jako součást cyklické (vícevěté) formy (sonáta, symfonie, smyčcový kvartet...)

Hlavní představitelé (tzv. **První vídeňská škola**):

Joseph Haydn (1732 – 1809)

<https://www.youtube.com/watch?v=wJpHHAutIS4>

Smyčcový kvartet D dur („Skřivánčí“) – napsal řadu dalších...

Smyčcový kvartet není v pravém smyslu slova novou formou, po stránce tvaru (formy) se blíží sonátovému cyklu), ale jede o ustálené seskupení čtyř hráčů, tj. dvou houslistů, jednoho violisty a jednoho hráče na violoncello.

V ukázce se objevuje tzv. zvukomalba, tj. napodobování nehudebních zvuků hudebními prostředky. V tomto případě skřivánčího zpěvu (první věta).

Symfonie – více než 100

Oratorium **Stvoření**

Wolfgang Amadeus Mozart (1756 – 1791)

Řada **symfonií** – vrcholem Symfonie C dur (Jupiter)

Řada **koncertů** (klavírní, houslové, ad.)

<https://www.youtube.com/watch?v=yM8CFR01KwQ>

Koncert d moll (klavír a orchestr)

Koncert je hrán bez dirigenta, což bylo v dané době v případě instrumentálních koncertů obvyklé. Úlohu dirigenta přebírá v klíčových místech sólista.

https://www.youtube.com/watch?v=vp_h649sZ9A

Klavírní sonáta č. 11 A dur (variace jako první věta sonáty)

Tento nejzákladnější druh variací (variace formální) je koncipován následujícím způsobem. Odezní téma (krátká výrazní skladbička), která se několikrát opakuje. Délka i akordy zůstávají stejné, jen se vyzdobuje melodická linka a mění se doprovod.

Opery: **Figarova svatba, Don Giovanni**

Ludwig van Beethoven (1770 – 1827)

9 symfonií

<https://www.youtube.com/watch?v=p5favI2Qtx0>

9. symfonie – druhá věta Scherzo. Ukázka je doprovázena grafickým (zcela přesným!) znázorněním znějící hudby.

5 klavírních koncertů

Jediná opera **Fidelio**

<https://www.youtube.com/watch?v=gPG31OT1mY0>

32 variací c moll pro klavír

Princip je stejný jako u Mozartových variací, tentokrát se ale jedná a samostatnou skladbu. Všimněte si, že nejednou stojí vedle sebe 2 – 3 podobně koncipované variace.

Romantismus (1820 – 1900)

Romantismus je výrazem rozporu mezi ideálem, který si umělec představuje a mezi skutečností, kterou vidí kolem sebe. Tématem se stává citový život jedince – láska ve všech podobách, venkovský člověk, mytologie, pohádky.

V hrubých obrysech lze romantismus rozdělit na dvě období – raný romantismus a novoromantismus. S nimi se prolínají tzv. národní školy.

Raný romantismus – typické jsou malé formy, idealizované tance, skladby pro klavír často s programním názvem.

Franz Schubert (1797 – 1828)

Krásná mlynářka, Zimní cesta, smyčcový kvartet Smrt a dívka

<https://www.youtube.com/watch?v=9i5D4ZW8O9o>

smyčcový kvartet **Smrt a dívka** – zač., 15:35 – 2. věta

Doporučuji si poslechnout „zuřivý“ začátek kompozice, pak 2. větu, která je opět variační formou.

Robert Schumann (1810 – 1856)

Klavírní skladby: **Karneval, Kreisleriana**

<https://www.youtube.com/watch?v=J5FayGAXTf0>

Kreisleriana

Poslechněte si, co vydržíte. Jedná se o jednu z nejkrásnějších virtuózních skladeb pro klavír, posluchačsky je však poněkud náročnější. Bez dostatečné zkušenosti se soustředěným poslechem vám dávám nejvýše pět minut...

písňový cyklus **Láska a život ženy**

Fryderyk Chopin (1810 – 1849)

téměř výhradně klavírní tvorba: **koncertní etudy, Valčíky, Polonézy, Mazurky**

https://www.youtube.com/watch?v=aC_HAwp2vs0

polonéza As dur

Jedná se o příklad virtuózní klavírní skladby, zcela výjimečná je skladba od 3:00. Všimněte si neskutečně rychlé hry ve dvojhmatech v levé ruce (oktávy) na velmi dlouhé ploše.

Carl Maria von Weber (1786 – 1826)

opera **Čarostřelec** (pohádkový námět)

<https://www.youtube.com/watch?v=OiBBFM60RiM>

Velmi působivý *Sbor lovců* ze jmenované opery. Logická je výrazná úloha lesních rohů.

Novoromantismus – směřuje k velkým formám interpretovaným velkým symfonickým orchestrem.

Hector Berlioz (1803 – 1869)

Fantastická symfonie – první programní symfonie. Není založena pouze na zvukomalbě, což je používáno odedávna, ale formu skladby podřizuje formě příběhu.

Richard Wagner (1813 – 1883)

opera **Tristan a Isolda** – Wagner zde používal **příznačné motivy**, tj. každá výrazní postava, nebo významná událost je doprovázena stále stejnou, pro danou postavu nebo událost „příznačnou“ hudbou.

<https://www.youtube.com/watch?v=OAEkTK6aKUM>

Tristan und Isolde – konec 3. jednání

V dramatických momentech má zpěv blízko mluvenému slovu. Wagnerovy opery jsou nesmírně dramatické, dramatický profil děje byl pro něj nesmírně důležitý.

Franz Liszt (1811 – 1886)

otec symfonické básně – podobný princip jako programní symfonie, ale je to jednovětá skladba.

např. symfonická báseň **Prometheus**,

Liszt byl klavírní virtuóz - **12 Transcendentálních etud** pro klavír, **Uherské rapsodie**

<https://www.youtube.com/watch?v=LsggmCF1Cys>

Bludičky – Jedna z Transcendentálních etud

Jedna z nejtěžších krátkých skladeb pro klavír, co kdy byla napsána. I bez interpretační zkušenosti je možné si všimnout extrémní rychlosti, která je spojená s hrou dvojhmatů (dva tóny jednou rukou zároveň) a obrovskými skoky. V 19. století právě hra na klavír prodělala velmi výrazný posun.

Blízko novoromantickým ideám byli:

Bedřich Smetana (1824 – 1884)

Cyklus symfonických básní Má vlast (Vyšehrad, Vltava, Šárka, Z českých luhů a hájů, Tábor, Blaník)

Klavírní virtuóz – **České tance, koncertní etuda Na břehu mořském**

<https://www.youtube.com/watch?v=k1JO3dvl7sc>

Velmi oblíbená skladby u posluchačů i interpretů. Je zde použito snadno čitelné zvukomalby. Není jistě těžké si při poslechu představit mořský břeh...

oper: **Braniboři v Čechách, Libuše, Prodaná nevěsta**

Petr Iljič Čajkovskij (1840 – 1893)

opery – **Evžen Oněgin, Piková dáma**, balety – **Labutí jezero, Louskáček, 6 symfonií, Klavírní koncert b moll**

<https://www.youtube.com/watch?v=IW3GAjAKges>

Pasáž Umírající labuť z baletu **Labutí jezero**. Zde bych trochu atypicky doporučil vaší pozornosti neskutečně perfektní výkon baletky.

Ke klasickým formám a částečně i k jazyku dřívějších epoch se obraceli:

Johannes Brahms (1833 – 1897)

klavírní virtuóz – **Sonáty** (3), **Klavírní koncerty** (2), slávu mu přinesl jeho **Houslový koncert D dur**

<https://www.youtube.com/watch?v=KXdGk-at29w>

Doporučuji poslech alespoň části finální věty: stopáž od 31:45.

Antonín Dvořák (1841 – 1904)

Napsal celkem **devět symfonií**, velké skladby instrumentální (**Slovanské tance**), vokálně-instrumentální (**Stabat Mater**, **Svatá Ludmila**), množství komorních skladeb (nejznámější je **Smyčcový kvartet F dur**, zvaný Americký), **3 koncerty (houslový, violoncellový a klavírní)**, 10 oper (nejznámější jsou **Rusalka**, **Jakobín**, **Čert a Káča**).

<https://www.youtube.com/watch?v=4gs-vhwBrD0>

Doporučuji alespoň část finále od 26:25. Jedná se o jeden z nejhranějších instrumentálních koncertů na světě.

20. století

Hlavní styly:

Pozdní romantismus

Podobný hudební jazyk jako v romantismu, jen více disonancí (nezkušené uši rvoucí souzvučky) a uvolněnější formy.

Richard Strauss (1864 – 1949)

opera **Salome**

<https://www.youtube.com/watch?v=ildwhas43sY>

Doporučuji od 32:50. Vydržte alespoň chvíli a všimněte si na některých místech (právě zde) přetrvávající romantické melodičnosti, která výrazně kontrastuje s agresivností dramatických momentů.

Gustav Mahler (1860 – 1910)

9 dokončených symfonií

Typický je pro něj obrovský aparát nástrojů. V orchestru např. někdy používá až 10 lesních rohů. Standardně se ve velkém symfonickém orchestru používají čtyři.

Impresionismus

Barva je pro impresionisty důležitější než melodie a harmonie.

Claude Debussy (1862 – 1918)

<https://www.youtube.com/watch?v=DHsXN-pfX7g>

12 etud pro klavír (etuda Pro osm prstů)

Krátká skladbička je hrána s vynecháním palců. Není to samoučelné, tyto pasáže ani jinak (pohodlněji) zahrát nelze. Nehleďte melodii a známé akordy a nechte se opájet zajímavou barvou. Etuda trvá jen minutu a půl, tak to zkuste...

opera **Pelleas a Melisanda**

Maurice Ravel (1875 – 1937)

https://www.youtube.com/watch?v=igWt_WnqmUw

Bolero

Jedná se o rozsáhlou skladbu, kde je nebývalým způsobem využito gradace pomocí instrumentace, tj. postupného přidávání nástrojů. Téma skladby je jen jedno (monotematismus) a toto se s malou obměnou před koncem neustále doslova opakuje. Nuda to není, dokladem budiž skutečnost, že se jedná asi o nejoblíbenější skladbu 20. století, známou i mezi lidem obecným.

Expresionismus

Typické jsou napětí, hrůza, nejvypjatější city. Často se jedná o atonální hudbu, tj. hudbu, která postrádá tóninu, nějaký čitelný systém vztahů, nějaké centrum, kam se můžeme neustále vracet.

Alban Berg (1885 – 1935)

<https://www.youtube.com/watch?v=OdinmIldnYw>

opera **Wojcek**

Velmi agresivní a těžko srozumitelná hudba. Poslechněte si alespoň kousek od začátku, je zde rozvinutý tzv. **Sprechgesang** (zač. po 1 min.), což je způsob „zpěvu“, kdy nejsou výšky tónů přesně určeny, určena je jen přibližná poloha a směřování (nahoru nebo dolů).

Dodekafonie

Jedná se o zrovnoprávnění všech 12 tónů. Které má běžná hudba k dispozici a to (zjednodušeně) tím způsobem, že ve skladbě v neobvyklých intervalech nejdřív musí zopakovat všechny tóny, aby se mohl některý opakovat. Výsledek je zcela nesrozumitelná hudba, které příliš neholdují ani odborníci.

Hlavní představitel je **Arnold Schönberg** (1874 – 1951)

Neofolklorismus

Neofolkloristé se obracejí k lidové hudbě, berou si z ní rytmické prvky, melodické postupy, ale pracují s nimi po svém, Hudba je poměrně srozumitelná, v některých případech až líbivá.

Leoš Janáček (1854 – 1928)

opera **Její pastorkyňa**

Glagolská mše

<https://www.youtube.com/watch?v=FO2A6cgkg88>

Ukázka je z rozsáhlé vokálně instrumentální skladby (zpívá se tu i hraje). Jedná se o instrumentální kontrast, kdy pár minut zní pouze varhany. Skladba je velmi efektní a technicky náročná.

Dalším významným představitelem neofolklorismu je **Béla Bartók** (1881 – 1945)

Neoklasicismus

Typický je příklon k přehlednosti a „stravitelnosti“ starší hudby.

Sergej Prokofjev (1891 – 1953)

balet **Romeo a Julie** – některé části se hrají i koncertně (bez tance)

https://www.youtube.com/watch?v=Z_hOR50u7ek

Bohuslav Martinů (1890 – 1959)

opera **Hry o Marii**

oratorium **Gilgameš**

cyklus kantát **Otvírání studánek**

Hudba témbřů

Témbr = barva, podstatou není melodie nebo téma, ale to, aby byla hudba „barevná“, hraje se na nástroje netradičním způsobem (např. na klavír – tyčky, šrouby, řetězy přímo na struny), krajní polohy hlasu a nástrojů, klepání, pískání, skřípání.

Krzysztof Penderecki (1933)

<https://www.youtube.com/watch?v=HilGthRhwP8>

Památník obětem Hirošimy

Poslechněte si alespoň kousek a všimněte si netradičního přibližného zápisu. Délky jsou určovány povětšinou formou tzv. proporční notace. Zcela dole jsou zapsány vteřiny a podle nich se dirigent řídí...

Minimalismus

Hudební plochy, které se mnohokrát opakují a velmi pozvolna se proměňují.

Steve Reich (1936)

<https://www.youtube.com/watch?v=AnQdP03iYlo>

Piano Phase

Excelentní výkon mladého pianisty, který hraje na dva klavíry zaráz. Všimněte si oné velmi pozvolné proměnlivosti. Pokud vydržíte, budete možná pociťovat až hypnostické účinky takových hudebních struktur

John Cage (1912 – 1992)

<https://www.youtube.com/watch?v=Oh-o3udlmy8>

<https://www.youtube.com/watch?v=JTEFKFiXSx4>

4:33

Vtip, který může udělat jen jeden skladatel a jen jednou. Variant existuje mnoho. Myslím, že po shlédnutí alespoň části obou ukázek pochopíte, oč se jedná 😊

Bonus

<https://www.youtube.com/watch?v=QttUckZ8NMU>

György Ligeti *Mysteries of the Macabre*

Za povšimnutí stojí hlasové dispozice zpěvačky.

Italské názvosloví

Tempo pomalé

Grave, Largo, Lento, Adagio

Tempo mírné

Andante, Comodo

Tempo střední

Moderato, Allegretto

Tempo rychlé

Allegro

Tempo velmi rychlé

Vivace, Presto, Prestissimo

Změny tempa

accelerando, stringendo = zrychlování

ritardando = zpomalování

doplňující výrazy: ma non troppo = ale ne příliš, molto = velmi, più = více

Artikulace

legato = vázaně, staccato = krátce, tenuto = vydržovaně (celá délka, ale jednotlivé tóny jsou nepatrně odděleny)

Přednes

grazioso – půvabně, dolce – sladce, appassionato – vášnivě, leggiero – lehce, giocoso – hravě, cantabile – zpěvně

Dynamická znaménka

pp	pianissimo	velmi slabě
p	piano	slabě
mf	mezzoforte	středně silně
f	forte	silně
ff	fortissimo	velmi silně